

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE ÇİN-RUSYA İLİŞKİLERİNİ ANLAMAK

Ozan ÖRMECİ¹

Sina KISACIK²

ÖZ:

Küresel siyasette son dönemde adından söz ettiren görece yeni bir bölgesel/uluslararası oluşum olan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), enerji güvenliği anlamında da etkin olmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, ŞİÖ Enerji Kulübü'nün kurulmasıyla bu yöndeki çalışmalara ağırlık verilmiştir. Bu çalışmada, ŞİÖ'nün Çin-Rusya ilişkilerine enerji güvenliği politikaları bağlamındaki etkileri araştırılacaktır. Bu kapsamda, araştırmada, ŞİÖ Enerji Kulübü'nün de desteğiyle hayata geçirilen Rusya-Çin eksenli enerji projeleri üzerinden vaka analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şanghay İşbirliği Örgütü, ŞİÖ Enerji Kulübü, Çin Halk Cumhuriyeti, Enerji Güvenliği, Rusya Federasyonu.

Making Sense of Russian-Chinese Relations Within the Framework of Shanghai Cooperation Organization's Energy Security Policies

ABSTRACT:

Being a relatively new regional/international organization that has been mentioned frequently in the global politics recently, Shanghai Cooperation Organization (SCO) tries to be an international actor also in terms of energy security. In that sense, the organization established SCO Energy Club in order to increase its activities in that field. In this research, SCO's effects towards Chinese-Russian relations will be analyzed from the perspective of energy security politics. Within this context, the study will be based on the case study of Russian-Chinese energy projects that are supported by the SCO Energy Club.

Keywords: Shanghai Cooperation Organization, SCO Energy Club, People's Republic of China, Energy Security, Russian Federation.

¹ Doçent Doktor, Siyaset Bilimi, İstanbul Kent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

E-mail: ozan.ormeci@kent.edu.tr / ozanormeci@gmail.com.

² Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Özyeğin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı Enerji Hukuku Modülü Öğretim Elemanı.

E-mail: sina.kisacik@ozyegin.edu.tr / sina1979@hotmail.com.

Giriş

Bu çalışmada, son yıllarda adından söz ettiren önemli bir uluslararası kuruluş haline gelen ve dünya siyasetinin yükselen değeri olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin (kısaca Çin) en önemli diplomatik girişimlerinden biri olarak kabul edilen Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (kısaca ŞİÖ) enerji güvenliği konusunda uygulamaya koyduğu politikalar analiz edilecektir. Bunun için, ilk bölümde, enerji güvenliği konusunun günümüzde devletler ve uluslararası kuruluşlar nezdinde neden bu denli önemli olduğuna dair teorik bir çerçeve oluşturulacak ve bu çerçeve temelinde ŞİÖ'nün önemi ifade edilecektir. Bunun ardından, ikinci bölümde, ŞİÖ'nin “Şanghay Beşlisi” olarak kurulduğu günden bu yana örgütlenme anlamında yaşadığı gelişmeler ve örgütün tüzüğü analiz edilecektir. Üçüncü bölümde, ŞİÖ'nün enerji güvenliği alanında faaliyet göstermek için oluşturduğu ŞİÖ Enerji Kulübü açıklanarak, bu yapının kurumun enerji politikalarına nasıl yön verdiği analiz edilecektir. Dördüncü ve son bölümde ise, vaka analizi yöntemiyle, ŞİÖ'nün enerji güvenliği politikaları doğrultusunda şekillenen Çin-Rusya Federasyonu (kısaca Rusya) ilişkileri değerlendirilecektir.

1. Teorik Çerçeve

Sanayi Devrimi'nin başlaması ve yaygınlaşmasıyla birlikte, enerji, 19. yüzyıldan itibaren sanayinin lokomotif ve itici gücü haline gelmiştir. Bu durum, birçok uzmana göre, 21. yüzyılda artarak devam edecektir. Enerjinin ekonomik büyüme ve kalkınmadaki rolü de birçok akademisyen ve araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, akademik çalışmalarda iki zıt görüş ortaya çıkmıştır. Daha yaygın olarak kabul gören ilk görüş, enerji tüketimindeki artışın -iş verimliliğini yükseltmesi, teknik gelişmeyi tetiklemesi ve yatırımları daha verimli hale getirmesi nedeniyle- ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini vurgularken, ikinci görüş, enerji fiyatlarındaki dalgalanmaların da etkisiyle enerji kullanımının yaygınlaşmasının maliyetleri yükselterek, ekonomik gelişimi sınırlayabileceğine dikkat çekmiştir (Aydın, 2010:326). Enerji tüketiminin ekonomik gelişimi olumlu yönde etkilediği görüşü temel alınırsa, enerji güvenliği, devletler ve uluslararası kuruluşlar için en kritik politik temalardan biri haline gelmektedir.

Enerji güvenliği, Avrupa Birliği'ne (AB) göre, “*piyasada enerji ürünlerinin tüm tüketicilerin karşılayabileceği makul fiyatlarda ve kesintisiz olarak -çevreci endişeleri dikkate alarak ve sürdürülebilir kalkınma görüşü uyarınca- bulunabilmesi*” şeklinde tanımlanabilir (United Nations ESCAP, 2008). Paris merkezli Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), enerji güvenliğini, kısaca, “*istikrarlı doğalgaz ve petrol arzı*” olarak açıklamıştır (Erkan, 2018:506). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ise, enerji güvenliğini, “*enerjinin farklı türlerde ve tüm zamanlarda -çevreye kabul edilemez ve geri dönülemez etkilerde bulunmadan- yeterli miktarda ve karşılanabilir fiyatlara*

bulunabilmesi” olarak tanımlamıştır (United Nations ESCAP, 2008). 1973 OPEC Petrol Krizi’nin ardından, enerji güvenliğinin bir yüksek politika konusu olduğu ve askeri/güvenlik meseleleri kadar önemli olduğu anlaşılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, Melvin A. Conant ve Fern Gold imzalı *The Geopolitics of Energy* (1977) adlı kitap, akademik dünyada bu konuda öncü bir çalışma olmuş ve hammadde ve enerjiye erişimin uluslararası politikada devletlerin en temel motivasyon kaynaklarından biri olduğu görüşünü vurgulamıştır (Kurt, 2019:167-168).³ 1970’lerden itibaren güvenleleştirilen enerji meselesi (Erkan, 2018:505). 2000’li yıllardan itibaren ise uluslararası politikanın en temel konusu haline gelmiştir. Öyle ki, enerji akışının sağlanması hem enerji ihracatçısı, hem de ithalatçısı ülkeler açısından kritik bir faktör haline gelmiştir.

Enerji güvenliğinin devletlerin dış politikalarını oluştururken önemli bir parametre haline geldiği üzerinde uzlaşılan bir husustur. Örneğin, bu alandaki çalışmalarıyla tanınan Yergin, bu alanda devletlerin politikalarını analiz ederken öncelikle enerji kaynak çeşitliliği olgusuna dikkat çekmekte, ikinci önemli husus olarak da piyasalarda yaşanabilecek şoklara karşı toparlanma ve güvenlik payı oluşturabilme kapasitesine vurgu yapmaktadır (Yergin: 2006:76). Yergin’e göre, üçüncü önemli konu enerji piyasasındaki entegrasyon, dördüncüsü ise enerji piyasası ve potansiyel kaynaklar hakkındaki bilgi kapasitesidir (Yergin, 2006:76). Kurt’a göre (2019:167) ise, modern jeopolitik düşüncede en önemli bileşkenlerden biri olan enerji jeopolitiğinin en önemli dinamikleri; kaynak coğrafyası, taşıma coğrafyası ve talep coğrafyası olarak sıralanabilir. Enerji jeopolitiği; yeni keşfedilen kaynaklar, enerji arzına yönelik tehditler (terörizm faaliyetleri, savaş riskleri, devletler arasındaki anlaşmazlıklar, doğal felaketler vs.) ve enerji piyasasındaki dalgalanmalar nedeniyle dinamik bir yapıda olduğu için, uluslararası ve ulusal siyasalarla enerji güvenliği arasındaki ilişki de statik değildir. Devletler, yeni enerji keşifleri ve enerji piyasası koşullarına göre bu konuda farklı politikalar geliştirmekte; bu politikalar da enerji piyasasını ve enerji jeopolitiğini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Enerji piyasalarının hızlı gelişimi nedeniyle, farklı ülkeler arasındaki enerji ticareti, son yıllarda stratejik ilişkilerin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Enerji zengini ülkelerle enerji ihtiyacı yüksek ülkeler arasında kurulan ilişkiler her iki taraf için de kârlı olabilirken, “karşılıklı bağımlılık” yerine “tek taraflı bağımlılık” ya da “asimetrik bağımlılık” yönünde gelişen ilişkiler, bazı devletlerin bağımsız politikalar izlemeleri önünde engel oluşturabilir.

³ Aslında, klasik jeopolitik düşüncede bile enerji kaynaklarının önemine işaret edilmiştir. Öyle ki, Alfred Thayer Mahan’ın “Deniz Gücü” teorisinde buhar teknolojisine, Harfold Mackinder’in “Kalpgah” konseptinde de enerji kaynaklarına erişime vurgu yapılmaktadır.

Bu bilgiler ışığında düşünüldüğünde; enerji (petrol, doğalgaz, uranyum, kömür vs.) zengini Rusya ve Kazakistan gibi ülkeler ile enerji ihtiyacı en yüksek seviyelerde olan Çin ve Hindistan gibi devasa ülkeleri bir araya getiren ve ŞİÖ Enerji Kulübü gibi bu alanda faaliyet göstermek adına özel bir alt birim oluşturan Şanghay İşbirliği Örgütü, karşılıklı fayda ve “kazan-kazan” anlayışı doğrultusunda gelişime çok açık bir yapı olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, ŞİÖ, şimdilik daha çok Avrasya coğrafyası için önemli bir uluslararası kuruluş olarak kıymetlendirilirken, orta ve uzun vadede Çin ve Rusya gibi büyük üye ülkelerin küresel oyuncular olmaları, Hindistan gibi bir dev ve Pakistan gibi büyük bir ülkenin örgüte kısa süre önce katılmış olmaları, Kazakistan'ın zengin uranyum kaynaklarının gelecek adına taşıdığı potansiyel, Şii dünyasının lideri olması nedeniyle bölgesel güç unsurlarına haiz İran'ın örgüte üyeliği ihtimali⁴ ve Türkiye gibi çok önemli bir devletin ŞİÖ'nün diyalog ortağı olması gibi sebeplerle, ŞİÖ'nün küresel anlamda etkili bir uluslararası kuruluş haline gelme ihtimali de yabana atılmamalıdır.

2. Şanghay Beşlisi'nden Şanghay İşbirliği Örgütü'ne Uzanan Süreç

2.1. ŞİÖ'nün Kısa Tarihçesi ve Üyeleri

ŞİÖ'nün kurulması öncesindeki siyasi konjonktür incelendiğinde; 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Orta Asya coğrafyasında bir bir bağımsızlıklarını ilan eden devletlerin zengin enerji kaynaklarının dünya piyasalarına arzı ve bu ülkelerde yaşanan ve Soğuk Savaş döneminde büyük ölçüde donmuş halde bırakılan etnik çatışmaların yeniden ısınmaya başlaması gibi konular öne çıkmaktadır (Kısacık ve Denizelli, 2018:857). Bölge ülkelerinin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere Batılı ülkelerle bağımsız ekonomik ve siyasi ilişkiler kurmaya başlamaları ve bu ülkelerdeki donmuş çatışmaların sıcak çatışmalara dönüşme riski nedeniyle, Rusya ve Çin, bu dönemden itibaren bu bölgeye yönelik uluslararası kuruluşların oluşturulması yönünde girişimlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda, ilk olarak 1991'de Rusya'nın öncülüğünde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT/CIS) hayata geçirilmiş, ilerleyen yıllarda ise (2002) bölgesel güvenliği önceleyen Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAO/CSTO) kurulmuştur. Çin ise, aynı dönemde, giderek küreselleşen ve büyüyen ekonomisine uygun olarak, bölgesel iş birlikleri inşa etmek ve bölgedeki etnik sorunlar ve sınır anlaşmazlıklarının barışçıl şekilde çözülmesine katkı sunmak adına ŞİÖ'nün temellerini atmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, ŞİÖ'nün iki öncü ülkesi durumundaki Çin ve Rusya arasında 1960'larda

⁴ Bu noktada Çin'in tavrı belirleyici olacaktır. Zira ABD'nin ekonomik yaptırımları nedeniyle zor günler geçiren İran için, ŞİÖ, ekonomide ve dış politikada önemli bir alternatif haline gelebilir. Hatta 2020 yılı Haziran ayında, iki ülke arasında 25 yıllık bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla, Çin'in İran'a sağlayacağı altyapı projelerinin karşılığı olarak, anlaşma süresi boyunca Pekin'in Tahran'dan indirimli petrol satın alabilmesi öngörülmektedir. Ayrıca anlaşmanın Kiş Adası'nın Çin'e kiralanmasına dair bir gizli maddesinin olduğu da iddia edilmektedir (Helvacıköylü, 2020).

başlayan Çin-Sovyet uyuşmazlığı sonrasında yeniden ısınan ilişkiler, Sovyet lideri Mikhail Gorbaçov'un Mayıs 1989'da Pekin'i ve Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in de Mayıs 1991'de Moskova'yı ziyaret etmesiyle yeni bir aşamaya ulaşmış (Kısacık ve Denizelli, 2018:858) ve ŞİÖ'nin kurulması adına uygun bir konjonktür ortaya çıkmıştır.

Şanghay İşbirliği Örgütü, 1996 yılında Çin, Rusya, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan tarafından, üye ülkeler arasında güvenin artırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılması ve bölgesel iş birliğinin teşvik edilmesi amacıyla ve “Şanghay Beşlisi” adıyla kurulmuştur. Bu ilk süreçte, Şanghay Beşlisi'nin temel amacı, üye ülkeler arasındaki sınır çatışmalarının sonlandırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılması ve bölgesel iş birliğinin teşviki olarak belirtilmiş ve bu yönde bazı anlaşmalar imzalanmıştır. 1996-2000 yıllarında ŞİÖ toplantıları, sırasıyla; Şanghay, Moskova, Almatı, Bişkek ve Duşanbe'de yapılmıştır. Bu ilk dönemde daha çok sınır çatışmalarını konu alması nedeniyle, ŞİÖ, bazılarınca “Doğu'nun NATO'su” olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu noktada ŞİÖ'nün üyelerinin katılımıyla 1990'lardan itibaren birçok askeri tatbikat düzenlediğini belirtmek gerekir (Weitz, 2018). 15 Haziran 2001 tarihinde, Özbekistan'ın da katılımıyla Çin'in Şanghay şehrinde yapılan altıncı toplantıda, Şanghay Beşlisi, yerini daimi bir hükümetlerarası uluslararası örgüt statüsünde Şanghay İşbirliği Örgütü'ne bırakmıştır. Bu toplantıda, üye 6 devletin imzasıyla “Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kurulmasına Dair Deklarasyon” ile örgüt resmen hayata geçirilmiş ve ayrıca “Terörizm, Ayrılıkçılık ve Köktencilikle Mücadele Hakkında Şanghay Sözleşmesi” imzalanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı). 2002 yılı Haziran ayında St. Petersburg'da düzenlenen ŞİÖ Devlet Başkanları Zirvesi'nde ise, örgütün resmi tüzüğü kabul edilmiş ve 19 Eylül 2003 itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

ŞİÖ'nin 5 kurucu üyesi; Çin, Rusya, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan'dır. 2001 yılında, Özbekistan, ŞİÖ'nün altıncı üyesi olmuştur. 8-9 Haziran 2017 tarihlerinde Astana'da düzenlenen tarihi zirvede, ŞİÖ, Hindistan ve Pakistan'ı yedinci ve sekizinci üyeleri olarak kabul etmiştir. Böylelikle, ŞİÖ, dünya üzerindeki yaklaşık 3,2 milyar insanı temsil eden dünyanın en büyük -Birleşmiş Milletler sayılmazsa- uluslararası kuruluşu hüviyetine ulaşmıştır. Örgüte “gözlemci üye” statüsünde üye olan devletler; Afganistan, Moğolistan, İran ve Beyaz Rusya'dır (Belarus). Türkiye, Azerbaycan, Sri Lanka, Ermenistan, Kamboçya ve Nepal ise, örgütün “diyalog ortağı” statüsünde olan devletlerdir.

Harita 1: ŞİÖ üyeleri, gözlemci üyeleri ve diyalog ortakları

Chossudovsky (2017), "Historic Shift in Geopolitical Alignments: India and Pakistan Join Shanghai Cooperation Organization (SCO)", *GlobalResearch*.

2.2. ŞİÖ Tüzüğü

26 maddeden oluşan ŞİÖ Tüzüğü'nün (Charter of the Shanghai Cooperation Organization, 2020) ilk maddesi, örgütün amaç ve hedefleriyle ilgilidir. Bunlar şöyle özetlenebilir: üye ülkeler arasında karşılıklı güven, dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi, bölgede barış, güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesi ve demokratik, adil ve akılcı yeni bir siyasi ve ekonomik düzenin kurulması için çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesi, terörizm, ayrılıkçılık, aşırıçılık, yasadışı uyuşturucu ve silah ticareti, kayıtdışı göç ve diğer sınıraşan suç faaliyetleri konusunda birlikte mücadele verilmesi, siyaset, ticaret, ekonomi, savunma, hukuk, çevre güvenliği, kültür, bilim ve teknoloji, eğitim, enerji, ulaşım, kredi ve finans ve diğer karşılıklı çıkar konularında bölgesel iş birliğinin teşvik edilmesi, bölge halklarının yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, eşit üyelere dayalı kapsamlı ve dengeli ekonomik büyüme ve sosyal ve kültürel gelişimin kolaylaştırılması, küresel ekonomiye entegre olma yaklaşımlarının koordine edilmesi, uluslararası yükümlülükler ve üye devletlerin ulusal hukukları doğrultusunda insan hakları ve temel özgürlüklerin desteklenmesi, diğer devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerin geliştirilmesi, uluslararası çatışmaların barışçıl çözümü konusunda iş birliği yapılması ve 21. yüzyılda yaşanacak sorunlara karşı ortak çözüm arayışında olunması. İkinci maddede, kuruluşun temel ilkeleri olarak; egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü, uluslararası meselelerde saldırmazlık ve müdahale etmeme, tek taraflı askeri üstünlük arayışına girilmemesi, üye devletlerin eşitliği, diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla karşı olunmaması gibi ilkeler belirtilmiştir. Üçüncü maddede, kuruluş üyelerinin iş birliği alanları olarak; barışın korunması ve bölgede güvenlik ve güvenin artırılması, uluslararası ilişkilerde karşılıklı çıkara dayalı benzer siyasi tavrın arayışında olunması, terörizm, ayrılıkçılık, aşırıçılık, yasadışı uyuşturucu

ve silah ticareti, kayıtdışı göç ve diğer sınıraşan suç faaliyetleri konusunda ortak tedbirler geliştirilmesi, silahsızlanma ve silah kontrolü konusunda koordineli olarak çaba gösterilmesi, bölgesel ekonomik iş birliğinin desteklenmesi, iletişim ve ulaşım altyapısının geliştirilmesi, doğal ve doğal olmayan felaketlere karşı yardımlaşmak gibi konular belirtilmiştir. Dördüncü maddede, kuruluşun örgütsel yapısı açıklanmıştır. Örgütün 7 temel kurumu bulunmaktadır. Bunlar; Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları (Başbakanlar) Konseyi, Dış İşleri Bakanları Konseyi, Bakanlar Toplantısı, Ulusal Koordinatörler Konseyi, Bölgesel Terörizm Karşıtı Yapılanma ve Sekreteryadır.

Beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu ve on birinci maddelerde, ŞİÖ'nün kurumları, yetkileri ve bunların işleyişi açıklanmıştır. Buna göre; ŞİÖ'nün günlük işlerini düzenleyen Sekreteryanın başında, örgütün en önemli yöneticisi durumundaki Genel Sekreter bulunmaktadır. ŞİÖ Dış İşleri Bakanları Konseyi tarafından önerilen Genel Sekreter, örgütün en üst birimi durumundaki ŞİÖ Devlet Başkanları Konseyi tarafından onaylanmaktadır. 3 yıllığına ve bir dönem olarak seçilen ŞİÖ Genel Sekreterleri, üye devletlerin vatandaşları arasından dönüşümlü olarak seçilmektedir. 2019 yılında örgütün yeni Genel Sekreteri olarak -Tacikistanlı Raşid Alimov'un yerine- eski Özbekistan Dışişleri Bakanı Vladimir Narov seçilmiştir.⁵ Örgütün en temel organlarından olan ŞİÖ Sekreteryası ise Pekin'de oluşturulmuştur. Bu durum, ŞİÖ üzerindeki Çin etkisinin somut bir göstergesidir.

On ikinci maddede, ŞİÖ'nün finansmanı konusuna açıklık getirilmiştir. Üye devletler arasındaki özel bir anlaşma ile oluşturulan bütçe, kuruluşun faaliyetleri ve kurumları için harcanmalıdır. On üçüncü maddede, üyelik konusu işlenmiştir. ŞİÖ, örgütün kurulu olduğu coğrafyadaki tüm ülkelere açık bir yapıdır. Bunun için, aday devletlerin ŞİÖ Tüzüğü'nü benimsemeleri yeterlidir. Yeni üyelerin kabulü, ŞİÖ Dış İşleri Bakanları Konseyi'nin takdimi ardından ŞİÖ Devlet Başkanları Konseyi'nce kararlaştırılır. ŞİÖ Tüzüğü'ne uygun davranmayan devletlerin üyelikleri askıya alınabilir veya sonlandırılabilir. Ayrıca üye devletler, 12 ay önceden bildirmek kaydıyla ŞİÖ'den ayrılabilirler. On dördüncü maddede, diğer devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerin nasıl olacağı anlatılmıştır. ŞİÖ, diğer devletlere gözlemci üye ve diyalog ortağı statüsü verebilmektedir. Ayrıca, kuruluş, diğer devletler ve uluslararası kuruluşlarla iş birlikleri tesis edebilir. On beşinci maddede, ŞİÖ'nün tüzel kişiliği irdelenmiştir. Buna göre, ŞİÖ; anlaşmalar yapma, taşınabilir ve taşınmaz mallar edinme, mahkemede davacı veya davalı olarak yer alma ve hesap açıp ekonomik işlemler yapma hakkına sahiptir. On altıncı maddede, ŞİÖ'nün karar alma süreci açıklanmıştır. ŞİÖ, oylamadan ziyade tüm üyelerin uzlaşmasıyla oluşan anlaşma yoluyla karar almaktadır. Ancak üyelik askıya alma gibi durumlarda, bahse konu olan devlet dışındaki

⁵ Anadolu Ajansı, "ŞİÖ'nün yeni Genel Sekreteri Vladimir Narov oldu", 2 Ocak 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sionun-yeni-genel-sekreteri-vladimir-narov-oldu/1353900> (Erişim Tarihi: 29.04.2020).

devletlerin uzlaşması yeterlidir. Uzlaşma sürecinde devletlerin çekincelerini dile getirme ve bunları zapta geçirme hakları bulunmaktadır; ancak bu, karar alma sürecini bloke etmek yönünde kullanılmamalıdır. On yedinci maddede, ŞİÖ'nün kararlarını uygulama yöntemi açıklanmıştır. ŞİÖ kararları, üye devletlerin ulusal hukuk sistemlerine uygun şekilde uygulanır. Bu süreçte, ŞİÖ kurumlarının koordinasyon ve denetim görevleri bulunmaktadır. On sekizinci maddede, üye devletlerin Pekin'deki ŞİÖ Sekreteryası'nda daimi temsilcilerinin bulunması belirtilmiştir. On dokuzuncu maddede, ŞİÖ yöneticilerinin üye devletlerde örgütsel görevlerini yerine getirirken sahip oldukları imtiyaz ve dokunulmazlık vurgulanmıştır. Yirminci maddede, örgütün resmi dilleri Çince ve Rusça olarak belirtilmiştir. Yirmi birinci maddede, ŞİÖ Tüzüğü'nün yürürlüğe sokulması konusuna açıklık getirilmiştir. Yirmi ikinci maddede, üye devletlerin birbirleriyle yaşadıkları sorunlarda danışma ve müzakere yöntemlerinin kullanılacağı vurgulanmıştır. Yirmi üçüncü maddede, Devlet Başkanları Konseyi'nin onayıyla ŞİÖ Tüzüğü'nde değişiklik yapılabileceği açıklanmıştır. Yirmi dördüncü maddede, üye devletlerin çekinceleri konusuna açıklık getirilmiştir. Yirmi beşinci maddede, Çin'in ŞİÖ Tüzüğü'nün yediemini olduğu vurgulanmıştır. Yirmi altıncı ve son maddede ise, bu tüzüğün BM Sözleşmesi'nin 102. maddesine ve BM Sekreteryası'na tescil ettirildiği vurgulanmıştır.

ŞİÖ Tüzüğü hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; kuruluşun etkin bir uluslararası örgüt hüviyeti kazanmasına yönelik yeterli hukuki altyapısının var olduğu, örgüt yapısının makul çerçevede ve benzeri uluslararası kuruluşlara benzer şekilde düzenlendiği, örgütün AB gibi ulusüstü bir yapı değil, hükümetlerarası uluslararası kuruluş hüviyetinde olduğu, ancak siyasal gerçeklikte değerlendirildiğinde, tüzükte belirtilen kapsamlı hedeflere ulaşmakta bugüne kadar büyük aşama kaydedilemediği belirtilebilir.

3. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Enerji Güvenliği Girişimi: ŞİÖ Enerji Kulübü

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 2000'li yıllardan bu yana, ülkesinin iktisadi sisteminin itici gücü olarak komşu ülke ve coğrafyalara inşa edeceği doğalgaz boru hatlarını ve petrol ihracatını belirlemiştir. Bu stratejiyi de, zaman içerisinde, siyasi bir silaha dönüştürmüştür. Yeni yüzyılın ilk 10 senesinden bu yana Moskova'nın enerji politikasının en dikkat çekici boyutu, siyasi güç kapsamında Ukrayna ve Batı Avrupa ülkelerine siyasi baskı tesisine yönelik kozu bir kaldıraç olarak kullanması olmuştur. 2002 senesinden başlamak suretiyle bir "Enerji Kulübü" oluşturulması teklifine değinen Putin, sürekli olarak her şeyden evvel Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri arasında bir doğalgaz tekeli meydana getirilmesinin teşviki için gayret göstermiştir. Bundan sonraki süreçte ise, Moskova, doğalgaz konusunda kendi pozisyonuna destek sağlamak ve bunu korumak için biricik bir enerji bloku tesis etmek amacıyla eşgüdümlü ve geniş kapsamlı girişimlere başlamıştır (Başlamış ve Deprem, 2018:195-196).

Çin ise, 1980'lerden itibaren, hızlanan sanayileşme ve küreselleşme hamlesinin bir sonucu olarak, kalkınmak ve ekonomik gelişimini sürdürmek için sürekli enerji ve yeni pazar arayışı içerisinde olan bir ülke haline gelmiştir. Nitekim Çin Devlet Başkanı Şi Cinping, ilk kez 2013 yılında gündeme getirdiği “Çin Rüyası” (*Zhōngguó Mèng*) ve “Küresel Çin” (*Global China*) kavramlarıyla, 2049 yılına kadar “*zengin, güçlü, demokratik, kültürel açıdan gelişmiş ve uyumlu modern bir sosyalist devlet*” olma hedefini ortaya koymaktadır (Overseas Development Institute). Bu bağlamda Pekin'in geliştirdiği en önemli proje ise, Türkiye'de daha çok “Yeni İpek Yolu” olarak adlandırılan “Tek Kuşak, Tek Yol” girişimidir. Çin, bu proje ile ABD'nin süpergüç konuma meydan okuyacak türden kapsamlı bir küresel stratejik ortaklık vizyonu ortaya koymaktadır (Dal, 2017). Çin'in bu projeyi sürdürmek ve enerji ihtiyacını karşılamak adına enerji zengini ve bu konuda ileri teknolojiye sahip olan Rusya ile iş birliğini derinleştirmesi gerekmektedir.

ŞİÖ'nün kurucu üyelerinden ve BM Güvenlik Konseyi'nin iki daimi üyesi olan Rusya ve Çin'in enerji politikaları bağlamında örtüşen çıkarları, bu bağlamda ŞİÖ Enerji Kulübü'nün kurulması için sağlam bir dayanak noktası oluşturmuştur. Nitekim ŞİÖ üye ülkeleri; küresel petrol rezervlerinin yaklaşık % 25'ine, doğalgaz rezervlerinin % 50'den fazlasına, kömür rezervlerinin % 35'ine ve dünya üzerinde kanıtlanmış uranyum kaynaklarının da yaklaşık yarısına sahiptirler (InfoSCO, 2015). Dünya üzerindeki en büyük petrol ve doğalgaz boru hatları, örgüt üyesi ülkelerin yer aldığı coğrafi alan içerisinde döşenmiş veya halen inşa edilmektedir. Bu çerçevede, ŞİÖ, sadece büyük enerji rezervlerine sahip olup onları üreten ülkeleri kapsamamakta; aynı zamanda büyük enerji ithalatçısı ülkeleri de içermektedir ki, bu sayede üye ülkeler arasında “karşılıklı bağımlılık” ilişkisi oluşabilmektedir. Bu nedenle, ŞİÖ Enerji Kulübü, Putin'in yıllar öncesinden tasarladığı enerji sektöründeki çok taraflı ilişkiler için bir temel oluşturabilmekte ve Şi Cinping'in ortaya koyduğu küresel hedeflerin gerçekleştirilmesi adına da stratejik bir konuma oturmaktadır.

Bu yapının kurulmasının ilk sinyali, 2006 yılında Çin'in Şanghay şehrinde gerçekleştirilen ŞİÖ Zirvesi'nde Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından verilmiştir. Rousselot'ya göre (2011) ise, Putin öncesinde Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov'un kızı Gülnare Kerimova bu fikri ilk kez 2005 yılı Aralık ayında gündeme getirmiştir. 2015 senesinde Bişkek'te gerçekleştirilen ŞİÖ Zirvesi'nde, Putin, ŞİÖ Enerji Kulübü'nün somut bir biçimde çalışmasının desteklenmesi gerekliliğini şu ifadeyle ortaya koymuştur: “*Bu örgütsel yapı, ŞİÖ üyeleri, gözlemcileri ve diyalog ortakları arasında umut verici enerji projelerinin gerçekleştirilmesi için ek fırsatlar yaratacaktır*” (InfoSCO, 2015). Kazakistan'ın o dönemdeki Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev de bu konuda Putin'i destekleyerek, ŞİÖ içerisinde bir Enerji Kulübü kurmanın önemini şu şekilde ifade etmiştir: “*Biz, ilgili sektörün sorunlarını doğrudan ele alacak ŞİÖ Enerji Kulübü'nün kurulmasını gerekli görmekteyiz. Hiç kimse bizim için bu sorunları çözmeyecektir*” (InfoSCO, 2015).

ŞİÖ Enerji Kulübü'nün temel hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (Kısacık, 2019:276):

- ŞİÖ üye devletleri, gözlemcileri ve diyalog ortakları için enerji stratejilerinin ve programlarının eşgüdümünün sağlanması,
- Ortak enerji güvenliği önlemlerinin belirlenmesi ve uygulanması,
- Taşımacılık, enerji ve iletişim ile ilgili bir sistemin geliştirilmesi,
- Üye ülkelerin enerji stratejilerinin uygulanması için ortak bir iktisadi sistem geliştirilmesi,
- Üye ülkelerin yatırım planlarının eşgüdümünün sağlanması.

Ancak ŞİÖ, enerji tekeli bağlamında Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) gibi çok taraflı bir örgüt olarak değerlendirilemez. Zira söz konusu bölgenin enerji politikalarını içeren çok taraflı bir enerji politikasından daha çok, örgüt üyesi ülkeler, genel olarak örgüt üyesi olmayan devletlerle tesis edilebilecek mutabakatları önceliklendirmektedirler. İlgili coğrafyada enerji iş birliği konusunun üzerinde durulurken, öncelikle, bölgenin iktisadi devi olan ve ŞİÖ'nin kurucu üyesi ve itici gücü olan Çin'in tavrı değerlendirilmelidir. Enerji ihtiyacı sürekli artan ve bundan ötürü kaynak çeşitlendirilmesi kanalıyla farklı enerji biçimlerine ve enerji kaynaklarına ulaşmayı amaç edinen Pekin, ŞİÖ içerisinde de en büyük hidrokarbon ithalatçısı olup, bahse konu coğrafyadaki ülkelerle ikili enerji anlaşmaları yaparak, Batı-Doğu güzergâhındaki enerji akışını kendisine yönlendirmek suretiyle Rusya ile muhtemel bir çatışmayı engellemek niyetindedir. Bu çerçevede, 2006 yılı içerisinde hem yükselen enerji gereksinimi, hem de enerji ihracat gelirlerini azami noktada tutma niyetindeki Rusya, Türkmenistan ile kendi topraklarından geçmesi öngörülen bir doğalgaz boru hattı inşa etmek istemiştir. Bundan dolayı da, Rusya ve Çin arasında bir gerginlik oluşmuştur (Kısacık, 2019:275). ŞİÖ Enerji Kulübü, işte bu tarz anlaşmazlıkların çözümünde de işlevsel bir rol üstlenebilir.

Nitekim ŞİÖ, mevcut potansiyelini gerçekleştirme durumunda bir enerji tekeli meydana getirebilecek güçtedir. Ancak Moskova ve Pekin arasındaki olası çıkar farklılıklarından dolayı, henüz böyle bir örgütlenme söz konusu olamamıştır. Buna karşın, adı geçen coğrafyadaki enerji altyapısının, taşıma güzergâhlarının ve enerji ticaretinin eşgüdümünün sağlanması bağlamlarında, ŞİÖ, uygun bir yapılanmayı teşkil etmektedir. ŞİÖ, mevcut durumda üyelerine ek olarak, gözlemci üye durumundaki enerji zengini İran, Beyaz Rusya, Afganistan ve Moğolistan ve diyalog ortağı durumundaki Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan, Kamboçya, Nepal ve Sri Lanka da düşünüldüğünde, ilerleyen yıllarda dünya enerji piyasasına yön veren bir kurum haline gelme potansiyeline sahiptir. Hatta bunun tatbikine yönelik olarak ikili anlaşmalar bir yana bırakılmak suretiyle ve örgütün kuruluş amacına uygun olarak çok taraflı bir devletlerarası örgüt yapısına doğru girişimlerde bulunulması halinde, ŞİÖ, yalnızca

Avrasya ölçeğinde değil, aynı esnada küresel düzlemde de stratejik bir aktör olabilecektir.

2016 senesinin bitimine doğru ŞİÖ-Türkiye ilişkileri ekseninde vuku bulan en önemli siyasi gelişme ise, Batılı kurumlara üye olması ve jeopolitik konumu nedeniyle çok önemli bir uluslararası aktör olan ve örgütte diyalog ortağı durumundaki -2012'den beri- Türkiye'nin ŞİÖ Enerji Kulübü'nün Dönem Başkanlığına getirilmesi olmuştur. Ayrıca Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu örgütü AB'ye karşı bir alternatif olarak göstermesi de, Moskova ve Pekin tarafından müspet olarak kıymetlendirilmiştir (Kısacık, 2019:276). Bunun ertesinde, Rusya ve Çin tarafından Türkiye'nin Enerji Kulübü Başkanlığı onaylanmıştır. ŞİÖ Enerji Kulübü'nün diğer üyeleri ise; Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan, Afganistan, Hindistan, İran İslam Cumhuriyeti, Pakistan, Beyaz Rusya ve Sri Lanka'dır. Bu kapsamda, NATO üyesi Türkiye'nin diyalog ortağı olarak kabulü, ŞİÖ'nün askeri bir hüviyetinin bulunmadığı ve Batılı bir ittifak yapılanmasını hedef almadığı şeklinde de yorumlanabilir. ŞİÖ Enerji Kulübü'nün 2017 yılı Dönem Başkanlığını Türkiye'ye vermesi ise büyük bir jest olarak algılanmıştır.

4. Örnek Vaka Çalışması: Çin-Rusya Enerji İlişkileri

Şanghay İşbirliği Örgütü ve ŞİÖ Enerji Kulübü'nün gelecekte önemli bir uluslararası aktör olabilmesinin en güçlü gerekçelerinden birisi, Çin ile Rusya arasında son yıllarda gelişen ve her iki ülkenin de menfaatine olan yoğun enerji ticaretidir. Bu bölümde, Çin-Rusya enerji ilişkileri ve bunun her iki ülkenin ekonomik ve stratejik planlamalarındaki yeri vaka analizi yöntemiyle değerlendirilecektir.

4.1. Çin Perspektifinden Çin-Rusya Enerji İlişkileri

Çin, 1990'ların başına kadar petrol ve kömür ihraç eden bir ülke konumundayken, Deng Xiaoping'in reform hamlelerinin tetiklediği yüksek ekonomik büyüme performansı, Pekin'i zaman içerisinde enerji ithalatçısı bir ülke haline dönüştürmüştür. Günümüz koşullarında, Çin, dış alımını yaptığı petrolün yaklaşık olarak % 60'ını Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden sağlamaktadır. Çin'in petrol ithalat yaptığı ülkeler -2019 verileri itibarıyla- şöyle sıralanmaktadır: Suudi Arabistan (% 16,8), Rusya (% 15,3), Irak (% 9,9), Angola (% 9,5), Brezilya (% 7,8), Umman (% 6,9), Kuveyt (% 4,5), Birleşik Arap Emirlikleri (% 3,1), İran (% 3), Birleşik Krallık (% 2,7), Kongo (% 2,3), Malezya (% 2,3), Kolombiya (% 2,3), Libya (% 2), Venezuela (% 1,9) (Workman, 2020). Ancak Orta Doğu ve Afrika ülkelerinin siyasi açıdan istikrarsız konumları ve Çin'e daha uzak olmaları, Pekin'in enerji güvenliği politikasında bazı endişelere yol açmaktadır. Ayrıca, mevcut koşullarda, Çin'in ithalatını gerçekleştirdiği petrolün % 80'inin Malakka Boğazı vasıtasıyla tedarik edilmesi, bu bölgede sıklıkla korsanlık faaliyetleriyle karşılaşılması ve ABD'nin bölgedeki etkinliği gibi unsurlar da Çin'in enerji taşıma güvenliği için risk arz etmektedir. Dolayısıyla, Pekin, enerji güvenliğine yönelik olarak enerji dış alım

rotalarını farklılaştırmaya ve daha fazla istikrar arz eden seçenekler meydana getirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede en dikkat çekici ortak ise, enerji politikalarını ekonomi ve dış politikasının merkezine koyan Rusya'dır. Dolayısıyla, Pekin açısından Rusya tercihinin ilk önemli sebebi, bu ülkenin enerji arzı konusunda güvenli bir deneyimli bir devlet olmasıdır.

İkinci olarak, Çin, enerji politikasında, enerji güvenliği probleminin yanı sıra, aşırı kömür ve petrol kullanımından ötürü, çevre kirliliği sorunuyla yüzyüzedir. Bu konuda Çin yönetimine yönelik uluslararası kamuoyunda çeşitli eleştiriler yapılmaktadır. Pekin, bu sorunu çözüme kavuşturmak amacıyla da temiz bir enerji kaynağı olan doğalgaz konusunda dünya devi olan Rusya'ya yönelebilir. Dolayısıyla, Çin-Rusya enerji ilişkilerinin ikinci sağlam dayanak noktasını Çin'in enerji politikasını temiz enerji ve çevre hassasiyetlerine yönelik olarak belirleme gayretidir.

Üçüncü bir faktör olarak, Çin'in enerji ithalatını çeşitlendirme arayışını yalnızca kaynak ülkeler bağlamında değil, ulaşım karakteristiği anlamında da derinleştirme yaklaşımının olması belirtilebilir. Bilindiği üzere, Çin ile Rusya, uzun bir kara sınırına sahip durumdadırlar. Bu faktör, Çin'in önceki deniz yolu enerji taşıma karakteristiğini değiştirmek suretiyle, kara üzerinde demiryolu ve boru hattı projeleri vasıtasıyla enerji dış alımı gerçekleştirmesini mümkün kılmaktadır. Böylelikle, Çin'in enerji güvenliği yalnızca kaynak ülkeler bağlamında değil, enerji taşıma karakteristiği anlamında da büyük oranda tesis edilecektir. Ancak uzun mesafeli boru hattı yapmak, daha yüksek maliyet demektir. Son yıllarda ekonomik zorluklar çeken Rusya, Çin'e ve diğer ülkelere yönelik enerji politikalarını geliştirmek için mali kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Zira Doğu Sibirya ve Uzak Doğu bölgesinin enerji piyasasına açılması büyük yatırımlar gerektirmektedir. Çin ise, geçtiğimiz 30 küsur senelik zaman zarfında mamul madde üretimi ve makine üretimi konularında dikkat çekici bir konuma ulaşmış ve yüksek miktarda döviz rezervlerine de sahip olmuştur. Bu nedenle, mevcut durumda kaynak satın alımı ve dış yatırımlar gerçekleştirebilecek pozisyondadır. Bundan ötürü, kaynak zengini Rusya ve döviz rezervi yüksek Çin, iktisadi sistem bağlamında birbirlerini "tamamlayıcı" konumdadırlar. Dolayısıyla, Çin ve Rusya'nın enerji alanındaki iş birlikleri, stratejik açıdan çok önemli bir gelişme olarak kıymetlendirilmektedir (Caşın ve Derman, 2016:426).

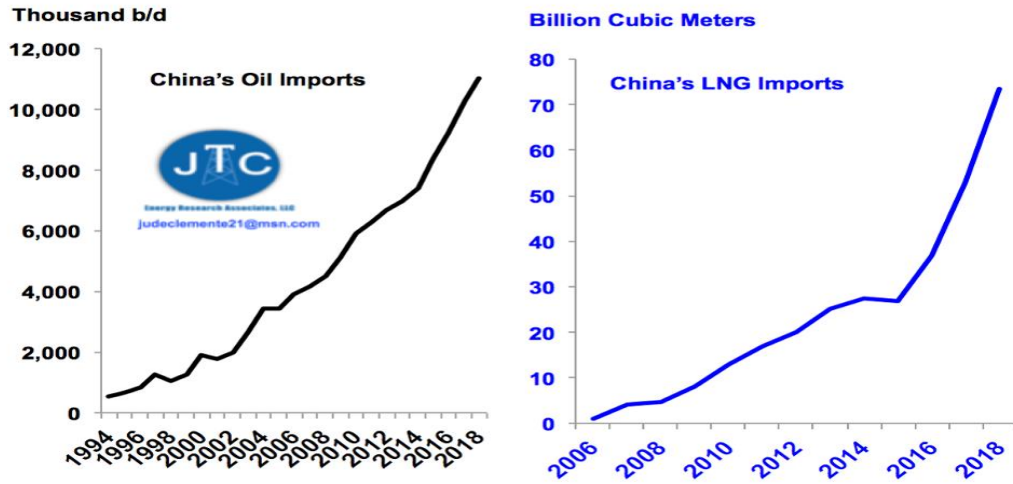
4.2. Rusya Perspektifinden Çin-Rusya Enerji İlişkileri

Rusya açısından bakıldığında ise, Putin yönetiminin Asya açılımının en dikkat çekici boyutunu Çin'le tesis edilen stratejik ilişkiler oluşturmaktadır. Moskova-Pekin münasebetlerinde ilk ve en kayda değer unsur ekonomi alanındadır. Rusya, 1990 ertesinde, Çin'in kendisine kıyasla niceliksel açıdan daha üstün bir pozisyonda olduğu görüşünü benimsemiştir. Bu minvalde, Dünya Bankası'nın 2018 yılı verilerine bakıldığında, Çin'in GSYİH'sinin Rusya'nın GSYİH'sinin 8 katından daha fazla olduğu anlaşılmaktadır (World Bank, 2019). Örneğin, 2012 senesinde iki ülke arasındaki ticaret

hacmi 88 milyar dolardı (Caşın ve Derman, 2016:421). 2019 yılında itibariyle ise bu rakam 111 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır (Statista). Gelecekte ikili ticaret hacminin daha da artması beklenmektedir. Dahası, iki ülke arasındaki ticaretin -dış ticaret açığı bağlamında- dengeli bir görünüm arz etmesi de önemli bir avantajdır. İkili ticaretin önemli bir bölümünü ise enerji ticareti teşkil etmektedir. Dolayısıyla, Rusya açısından en önemli motivasyon kaynağı, Çin’le ilişkilerin Rusya’ya sıcak para girişini sağlamasıdır.

Grafik 1: Çin’in petrol ve doğalgaz ithalat patlaması

The China Oil and Natural Gas Import Boom

Clemente (2019), “China Is The World’s Largest Oil & Gas Importer”, *Forbes*.

Rusya açısından ikinci önemli husus, Çin’in artan kalkınma hızı ve ekonomik büyümesiyle beraber yükselen enerji gereksiniminin gelecekte Pekin’i daha fazla enerji ithalatına yönlendirecek olmasıdır. Örneğin, Clemente’ye göre, Ekim 2019 itibariyle 2013 senesinden bu yana Çin’in petrol üretimi yaklaşık % 15’lik bir düşüş yaşamışken, petrol talebi ise % 30 oranında yükselmiştir (günde 13,8 milyon varil). Buna karşılık olarak, Çin, toplam petrol kullanımı bağlamında takriben % 75 ithalata bağımlıdır. Aynı zamanda, Çin, fiyatların düşük olduğu durumlarda -envanterlerinde stok yapmak için- ham petrol almayı tercih etmektedir ki, “yağmurlu gün tedariki” olarak adlandırılan bu uygulama, hâlihazırda ithalatının yaklaşık 80 günlük bir bölümü kapsayabilmektedir (Clemente, 2019). Bunun yanında, 2008-2010 döneminde azalan dünya petrol ticaretinin 2010 senesinden bu yana artış eğiliminde olması ve 2030 senesi itibariyle dünyanın en önde gelen petrol dış alımcılarının Çin ve Avrupa olacağı tahmin edilmesi de (Finley, 2012: 35), Rusya-Çin ilişkilerinin stratejik boyutunu gözler önüne sermektedir. Nitekim bu kapsamdaki bir diğer yakın tarihli gelişme, 2017 senesi itibariyle dünyanın en büyük petrol dış alımcısı olan ABD’nin bu sene itibariyle liderliği Çin’e devretmesi olmuştur (U.S. Energy Information Administration, 2018). Günümüzde ise, Pekin, % 22,6’lık petrol alımıyla, ikinci sıradaki ABD’nin (% 12,5)

açık farkla önünde yer alarak dünyanın en büyük petrol ithalatçısı durumundadır (Workman, 2020). Bu bağlamda, maliyeti yüksek olmasına karşın Rusya ile Çin arasında tesis edilecek petrol ve doğalgaz boru hatları, uzun vadede Rusya'nın ekonomik olarak gelişmesine sebebiyet verebilecektir. Bu projelerin başarısının Çin'in ekonomik büyümesine dayalı olduğu da düşünülürse, iki ülkenin çıkarlarının ne derece örtüştüğü daha iyi anlaşılacaktır.

Moskova açısından üçüncü önemli husus ise, Rusya'nın Ukrayna Sorunu nedeniyle Batı ülkeleriyle ilişkilerinin kopma noktasına geldiği bir dönemde, enerji politikaları temelli ekonomik projeksiyonlarının Asya bölgesinde temelinde yapmaya başlaması ve bu açıdan Çin'e yönelik bakışın değer kazanmasıdır. Boris Yeltsin döneminde Batı yanlısı politikalarla istediklerini elde edemeyen Rusya, Putin'in Başkanlığı döneminde giderek daha yoğun olarak Asya'ya yönelmeye başlamıştır. 2014 senesinde onaylanan Rusya'nın 2035 Enerji Stratejisi (The Russian Government, 2016; Mitrova ve Yermakov, 2019), Çin-Rusya enerji ilişkilerini ve ŞİÖ'nün bu bağlamda oynayabileceği rolü anlamak açısından çok önemli bir belgedir. Öncelikle, bu strateji, aşağıdaki üç aşamayı içermektedir: (1) Karşılaşılan krizlerin üstesinden gelinmesini amaçlayan kısa vadeli dönem için hedefler, (2) Zaten yeni olan bir ekonominin inşası bağlamında yenilikçi gelişme ve enerji verimliliği unsurları ki, bu aşamanın başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi Doğu Sibiry ve Rusya'nın Uzak Doğu'sunun geliştirilmesine bağlıdır, (3) Ülkenin ilk iki aşamada geliştirdiği yatırımları ve yenilikleri temel alan ve enerji verimliliğini kullanan yenilikçi bir ekonomi geliştirilmesinden sonra yapılacaklar. 2035'e kadar olan dönemi kapsayan Rus Enerji Stratejisi, sadece iç hedeflerin çerçevesini çizmemekte, aynı zamanda Rusya'nın karşılaştığı örneğin enerji piyasası istikrarsızlığı ve petrol fiyatı kırılganlığı dış meydan okumaların da çerçevesini ortaya koymaktadır. Buna ilaveten, Rusya'nın kömür rezervleri açısından dünyada ikinci sırada ve yıllık kömür üretiminde dünyada beşinci sırada yer aldığı ve dünyada ticareti yapılan doğalgazın çeyrek dilimlik bölümünün Rusya tarafından sağlandığına vurgu yapılmaktadır (Meynkhard, 2020:65). Rus Enerji Stratejisi, diğer ülkeler tarafından aktif bir biçimde yürütülen enerji güvenliğinin artan önemini benimseyerek, ülkelerin enerji tedariki istikrarının üzerinde durmaktadır. "Aşama-Aşama Strateji", Asya ülkelerindeki hızlı artan enerji taleplerini karşılamak maksadıyla Doğu Sibiry ve Rusya'nın Uzak Doğu'sunda söz konusu ülkelere doğalgaz sağlamak için boru hatları yapımını da içermektedir (Meynkhard, 2020:66). Bu şekilde, Çin'e yönelik enerji ihracatı, Rusya'nın Avrupa'ya yönelik tedarikleriyle kıyaslandığında önemli düzeyde artacaktır. Çin'e yönelik Rus yatırımları, Çin'in Rus doğalgazı için ödediği fiyatı da düşürebilir. Bu, her iki ülke için de ekonomik olarak çok değerli bir durum olup, "kazan-kazan" anlamına gelmektedir. CNPC'nin internet sitesinde detaylandırıldığı üzere, Rus enerji firmaları, Çinli kaynak çıkartma donanımlarının fiyatları için indirim elde edebileceklerdir (Meynkhard, 2020:68).

4.3. Çin-Rusya Enerji İlişkileri Açısından Önemli Projeler

4.3.1. ESPO (Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Petrol Boru Hattı)

Çin-Rusya enerji ilişkileri açısından en önemli bölge, Rusya'nın zengin Doğu Sibirya sahalarıdır (Henderson, 2011). 1993 gibi erken bir tarihte, Çin ve Japonya, Rusya ile Batı yönünde bir boru hattı yapmaya dönük girişimlerde buldukları esnada kendi diplomatik ve mühendislik meydan okumalarını tecrübe ettiler. Her iki ülkenin söz konusu boru hattı çerçevesinde ortak çıkarları bulunmasına karşın, boru hattının geçiş rotası üzerinde Çin'in kuzeyindeki Daqing veya Rusya'nın Nakhodka Limanı -ki buradan petrol Japonya ve öteki piyasalara ulaştırılabilecekti- uzlaşamamışlardı. 2,5 milyar dolarlık tutarındaki boru hattının yapımı hususunda 2003 senesindeki görüşmelerde başarı kaydedilemeyecekti. Daha sonrasındaki süreçte, Çinli CNPC ve Rus Rosneft, Skovorodino'dan Daging'e uzanan ana güzergâhta boru hattının yapımı için yeniden bir araya gelmişlerdir. Rus Transneft tarafından işletilen Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Petrol Boru Hattı veya kısa adıyla ESPO, 1,6 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahip olacak ve Çin'e toplam maliyeti de 11 milyar dolar olacaktı. Bahse konu olan boru hattı, Rusya'nın kendi geleneksel Avrupa piyasasının haricinde pazar çeşitlendirme girişimlerine katkıda bulunacaktı. Ayrıca, Rusya, tedariklerinin yönünü potansiyel bir biçimde Avrupa'dan enerji bakımından daha yüksek gereksinime sahip Çin ve Japonya'ya döndürme hususunda bir kaldıraç elde edecekti (Örmeci, 2018:224-225).

Harita 2: ESPO

Future Learn, "Shifting geopolitics of Asian energy".

Geçen 10 yıldan fazla sürede, Rusya, Çin'e yönelik temel bu boru hattını devreye almıştır. Mevcut durumda günlük 600 bin varil taşıma kapasiteli bu hatta ilaveten, Rusya, günlük 600 bin varilden fazla taşıma kapasitesini barındıran Pasifik Okyanusu üzerinde yeni Kozmino Limanı'nı da faal hale getirmiştir. Buna ek olarak, Rusya, Kazakistan geçişli bir boru hattı vasıtasıyla da günde 200 bin varillik petrolü Çin'e

ulaştırmaktadır. Aralık 2019 itibarıyla, Rusya, günlük ilave 100 bin varillik kapasite yardımıyla ESPO olarak nitelendirilen güzergâh sayesinde kendisinin Doğu ve Batı Sibiryâ sahaları ile Çin'in Kozmino ve yerel rafinerilerinin bağlantısını güçlendirmeyi öngörmüştür. Adı geçen bağlantı, daha sonraki süreçte planlanan tam kapasite olan günlük 1,6 milyon varile erişecektir. Geçtiğimiz 10 sene boyunca, Çin, boru hatları ve Kozmino'dan büyük tedarikler sağlamak suretiyle günlük 800 bin varillik bir kapasiteyi güvence altına alarak yeni rotalar yardımıyla Rus petrolünün açık ara en büyük alıcısı olmuştur. ESPO bağlantısının geliştirilmesi, Rusya'nın Suudi Arabistan ve ABD benzeri rakiplerinin önünde Çin'in en dikkat çekici tedarikçisi olma konumunu daha da sağlamlaştıracaktır (Slav, 2018; Dmitrieva, Griffin ve Liang, 2019). Bu kapsamda, 1960'lı yıllardan bu yana Sovyetler Birliği ve Rusya bakımından dış satım gelirlerinin temel kaynağını teşkil eden Batı'ya yönelmiş ihracat, 2005 yılından bu yana takriben % 15'lik bir azalma yaşamıştır. Rusya'nın iç petrolcülüğü, Putin'in sanayinin modernizasyonu ve petrolden daha fazla katma değerli ürünlerin dış satımına odaklanması çağrısının ardından % 50'den fazla bir artış kaydetmiştir. Dış satım güzergâhlarının farklılaştırılması, Moskova'ya kendi ham petrolü açısından daha iyi fiyatlara erişme şansını doğurmuştur ki, geçen on yılların önemli bir bölümünde Asya'daki ham petrol, Rusya'nın Batılı petrol ölçütlerinin Urallar ile bütünleştirildiği bir şekilde kâr payı ile ticarete konu olmaktadır (Yagova, 2019).

4.3.2. Sibiryâ'nın Gücü Doğalgaz Boru Hattı

Kuzey Doğu Asya bölgesi, enerji rezervleri, arz ve talep açısından bütünleşmiştir. Söz konusu tespitten hareketle, Rusya, kendi Uzak Doğu bölgesinin ekonomik gelişimini büyük oranda öncelikle Çin, Japonya, Güney Kore ve Kuzey Kore'yi de içeren Kuzeydoğu Asya meydana getirilecek yakın enerji ilişkileri sayesinde sağlayabileceğini savlamaktadır. UEA'nın öngörülerine bakıldığında, Çin'in 2010-2030 seneleri arasındaki enerji ihtiyacındaki artış yıllık ortalama % 2,7 seviyesinde gerçekleşecektir. Söz konusu düzlemde, Çin'in enerji talebi ve Rusya açısından hayati önemde enerji kaynakları dış satımı iki ülkeyi birbirleri bakımından orta noktada buluşturmaktadır. Rusya, dünya üzerinde doğalgaz üretimi ve dış satımı bağlamında birinci durumdadır. Yine UEA'nın verilerine bakıldığında, 2030 yılı itibarıyla Rusya'nın günlük doğalgaz üretimi yılda 823 milyar metreküpe, dış satımı ise 237 milyar metreküpe ulaşacaktır. UEA, 2030 senesi itibarıyla Çin'in doğalgaz gereksiniminde ise iki katlık bir artış gerçekleşeceğini tahmin etmektedir. İki ülke arasındaki irtibatların mevzubahis düzlemine ek olarak, Rusya, doğalgaz rezervlerinin en dikkat çekici alıcısı konumundaki Avrupa'nın haricinde yeni pazarlara erişerek enerji dış satımının talep güvenliği bacağına alıcı ülkelerde farklılaşma oluşturmaya ağırlık vermektedir (Kısacık, 2019:468).

2014 senesinde Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, ülkenin 2015-2020 döneminde iklim değişikliğine mücadele etmesine dönük resmi planını ilan etmiştir ki,

bu planda ulus genelinde özellikle doğalgaz olmak üzere daha temiz fosil yakıtların desteklenmesi ve kömür tüketiminin kısıtlanması yer almaktadır. Bu plana göre, doğalgaz, 2020 senesi itibarıyla ülkenin ana enerji tüketiminde yaklaşık olarak 360 milyar metreküplük bir seviyeye % 10'luk bir yere sahip olacaktır. Çin, enerji açlığını ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini karşılayabilmek için ithalata yönelik doğalgaz piyasalarına ve hem doğalgaz kaynaklarının, hem de rotalarının çeşitlendirilmesi özel bir ilgi atfetmektedir (Grigas, 2017:236). Rus bakış açısından irdelendiğinde ise, Batı Avrupa piyasaları 6.000 kilometre uzaklıktayken, Çin pazarı ise Rusya'nın Doğu Sibirya kaynaklarına 2.000-3.000 kilometre uzaklığında konumlanmaktadır. Moskova açısından diğer önemli bir husus da, Avrupa piyasasının yapısı ve buranın problemli durumuna ilaveten, Avrupa'nın enerji güvenliği çerçevesinde Rusya'dan gelen doğalgazın miktarını düşürmeye yönelik girişimleridir (Caşın ve Kısacık, 2018:263-267).

Harita 3: Sibirya'nın Gücü

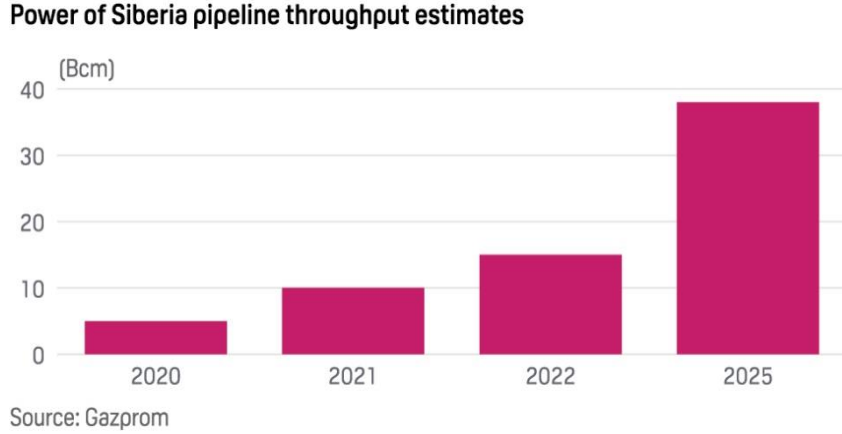
Intell4 (2019), "Sibirya'nın Gücü".

Bu minvalde Rusya ve Çin arasındaki doğalgaz ilişkisi incelendiğinde, Rusya, 2004 senesinde Çin'e Batı ve Doğu yönlerinde iki hat teklif etmiştir. Batı hattı için öngörülen 30 milyar metreküplük gazın Rusya'nın Altay Bölgesi'nden Çin'in Sincan bölgesine gitmesi tasarlanmıştır. Doğu Hattı'nın çıkış noktası ise Sakhalin Adası olup, Rusya'nın Vladivostok şehrinin altından geçerek Çin'in kuzeydoğusuna erişmesi öngörülmüştür. Rusya'nın Çin'in doğalgaz ihtiyaçlarına münhasır bir ehemmiyet atfetmesinin nedeni, Çin'in önümüzdeki yıllarda doğalgaz ihtiyacını Orta Asya rezervlerinden daha ziyade Rusya'nın rezervleriyle karşılaması doğrultusundaki isteğidir. Sonuçta, ilgili coğrafyada tek üretici olmayan Rusya, Orta Asya ülkeleriyle rekabet içerisindedir (Örmeci ve Kısacık, 2018:186). Hattın devreye alınacağına kesinleşmesini müteakiben 2006

senesinde o dönemin Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Çin Devlet Başkanı Hu Jintao arasında Pekin'de enerji mevzusunda iş birliğini içeren bir mutabakata varılmıştır ki, bu bölgenin tetikleme sayesinde Moskova ve Pekin, 2008 senesinde Doğu ve Batı doğrultusunda inşa edilecek doğalgaz boru hatları üzerinde anlaşıklarını açıklamışlardır. Mart 2013'te de Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing'in Moskova ziyareti esnasında doğalgaz konusundaki nihai anlaşma üzerinde uzlaşmışlardır. Gazprom tarafından yapılan açıklamaya göre, iki ülke arasındaki anlaşma 30 yıllık olup, söz konusu anlaşma Rusya'ya karşı fiyat itirazlarının Avrupa pazarında giderek yükseldiği bir dönemde vuku bulacaktı (Örmeci ve Kısacık, 2018:186-187).

Kasım 2014'te Pekin'deki Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Zirvesi'nde üye ülkelerce akdedilen birtakım iş birliği anlaşmaları içerisinde dünya kamuoyunun ilgisine en çok mazhar olan anlaşma, Gazprom'un Çin'e yılda 30 milyar metreküp doğalgaz taşımaması öngören mutabakat zaptıdır. Söz konusu zapt, 21 Mayıs 2014'te Putin'in Şanghay ziyareti esnasında iki ülke arasında uzlaşılan ve 2020'den başlamak suretiyle Çin'e yılda 38 milyar metreküp Rus doğalgazı iletimini 30 yıl boyunca öngören anlaşma ile beraber ele alındığında, Pekin ve Moskova'nın enerji sahasındaki iş birliğini daha da güçlendirmeyi hedefleyen adımlar attıkları açıkça görülmektedir. İlgili anlaşmalar, her iki taraf bakımında da çok önemli kazanımları gündeme getirerek, ikili ilişkilerde "kazan-kazan" olarak değerlendirilebilecek bir sürecin tesisi olarak anlaşılabilir. İlgili anlaşmanın ekonomik bakımdan Çin için önemli kazanımlarının olduğu görülmektedir. Anlaşma öncesinde uzun süren görüşmelerde taraflar arasındaki en hassas konuyu doğalgaz fiyatı teşkil etmekteydi. Gazprom, 2013 senesi Avrupa ortalama satış fiyatında -380\$/mcm-dolar/bin metreküp- ısrarcı olurken, Çin ise Türkmenistan'dan tedarik ettiği boru doğalgazına ödediği -320\$/mcm- fiyatı tavan seviyesi olarak görmekteydi. Bu anlaşmada Pekin'in ana doğalgaz ithalat kaleminin sıvılaştırılmış doğalgaz olduğuna ilaveten, sözleşmede tarihte ilk kez kendi para birimi "Yuan" şartını ortaya koyduğu da dikkate alınır, anlaşmanın Pekin açısından önemi anlaşılabilir. Pekin'in bir başka kazancı ise anlaşmanın esnek yapısıdır. Uzun vadeli doğalgaz sözleşmelerini gerçekleştiren Gazprom'un ilave talebi karşılama sorumluluğu ihtiyacın zirve yaptığı kış dönemlerinde % 115 olarak gerçekleşirken, ihtiyacın azaldığı Nisan-Eylül döneminde ise % 50'nin altına inebilmektedir. Bir başka deyişle, sözleşme, Çin'e öteki dış alım kaynakları içerisinde son derece esnek bir seçim şansı sunmaktadır. Böylelikle, Pekin, 2020 senesi itibarıyla 300 milyar metreküp olarak tahmin ettiği toplam doğalgaz gereksinimini dengeyle gerçekleştirebilecek esnekliğe erişmektedir (Özdemir, 2019:177-178).

Grafik 2: *Sibirya'nın Gücü Boru Hattı'nın akım kapasitesi tahminleri (bcm/yıl)*

Dmitrieva, Griffin ve Liang (2019), "Russia starts gas deliveries to China via Power of Siberia", *S&P Global Platts*

2016 ve 2017 senelerinde küresel ölçekte düşen enerji fiyatları, Çin ekonomisinde yaşanan para birimi özelinde düşüş, ülkenin stok piyasasında kötü durumunun yanı sıra Çin'in LNG kullanımı çerçevesinde kendi enerji talebini dengelemeye yönelik girişimleri olmuştur. Bu bağlamda iki ülke arasında Sibirya'nın Gücü Doğalgaz Boru Hattı'nın kapasitesinin azaltılması ve Çin'e yönelik yapılması planlanan yeni tedarik hatları konusunda görüşmelerin yukarıda bahsedilen durumlardan çıkmazla girmesinin gündeme geldiği bir dönem yaşanmıştır (Örmeci ve Kısacık, 2018:188-190). Ancak 12 Aralık 2018 tarihinde Rusya'nın Pekin Büyükelçisi Andrey Denisov tarafından yapılan açıklamaya bakıldığında, mevzubahis yıl içerisinde iki ülke arasındaki 110 milyar dolara ulaşması beklenen ticaretin 70 milyar dolarlık kısmının enerji alanında olduğu vurgulanmıştır. Buna ilaveten, Denisov, Rusya'nın enerji sanayisi alanında Çin ile uzun vadeli ve istikrarlı tedarik iş birliğinde geliştirme niyetine dikkat çekerek, her iki tarafta da bu yönde bir isteğin bulunması halinde ikili ilişkilerdeki sağlıklı atmosfer sayesinde enerji konusunda bir güvenlik ağı oluşturulabileceğine işaret etmiştir. Bu minvalde Denisov, projenin öngörülen zamanda devreye alınacağı yolunda Rusya'nın kararlılığında herhangi bir değişim olmadığını altını çizmiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde 2 Aralık 2019 tarihi itibarıyla Rusya ve Çin Devlet Başkanlarının katıldığı resmi bir tören vasıtasıyla Sibirya'nın Gücü devreye alınmak suretiyle hattın doğalgaz taşımacılığı başlatılmıştır (Kısacık, 2019:469-470).

4.4. Güncel Gelişmeler

Çin-Rusya enerji ilişkileri kapsamında üzerinde durulması gereken güncel bir konu ise, 2020 yılı itibarıyla Çin'de ortaya çıkan ve daha sonrasında bir pandemi (salgın) haline

dönüşüp tüm dünyaya yayılan koronavirüsün Çin'in petrol ithalatları üzerindeki etkisidir. Şubat 2020'de S&P Global'in internet sitesinde yer alan bir analize göre, Uzak Doğu Rus petrolü, koronavirüsün patlak vermesiyle tetiklenen Çin'in ekonomik yavaşlamasının ceremesini çekebilecektir. Bunun sebebini ise, Çin'de hem devlet tarafından yönetilen, hem de özel sektörün işletimindeki rafinerilerin, bocalayan üretim hacimleri nedeniyle favori hammadde durumundaki ESPO karışım ham petrolünün ithalatında kesinti yapma zorunluluğu oluşturmuştur. Dünyanın kapasite olarak en büyük rafinericisi olan Çinli Sinopec, bu süreçte toplam petrol hacminde % 13'lük bir azalma yaşamıştır ki, bu firmanın Çin'deki tüm rafinerileri şirketten ve konunun uzmanlarından alınan bilgilere göre Şubat 2020 itibariyle asgari düzeyde faaliyet gösterme oranına sahip olmuştur. Devletin kontrolünde olan bir diğer rafinerici olan PetroChina'nın üretim çıktı seviyelerinde de Şubat 2020 itibariyle ciddi düşüşler kaydedilmiştir. Bu kapsamda, Petro-China, yüksek stokuna karşın ham petrol ithalat planını yeniden düzenlemelidir (Zhou vd., 2020). Ancak koronavirüs krizinin zamanla aşılabileceği düşünüldüğü için, 2021 yılından itibaren ticari ilişkilerde normale dönülmesi beklenmektedir.

Öte yandan, bu kapsamda irdelenmesi gereken bir diğer önemli konu da Rusya ve Suudi Arabistan arasında son dönemde yaşanan petrol fiyatlarındaki anlaşmazlık temelli krizdir. Bu krizin nasıl başladığına bakacak olursak, OPEC ve OPEC haricindeki birtakım ham petrol üreticilerinin 6 Mart 2020 tarihinde Viyana'da gerçekleştirdikleri toplantıda üretimin azaltılması konusunda uzlaşamamaları, petrol fiyatlarının son 4 senenin en düşük seviyesine gelmesine neden olmuştur. Riyad, koronavirüs sebebiyle üretimdeki yavaşlama doğrultusunda petrol fiyatlarında gerçekleşen düşüşe yönelik olarak petrol fiyatlarında indirim yapılmasını Moskova'ya teklif etmiş; ancak bu teklif Moskova tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine, Riyad, petrol üretimini azaltarak Brent türü petrolün varil fiyatını 32 dolara düşürmüştür. Buna karşılık olarak, Moskova da, petrol üretiminde artışa gideceğini ifade etmiştir. Öte yandan, OPEC ve Rusya arasında daha evvel akdedilen arz kesintisi anlaşmasının 1 Nisan 2020 tarihi itibariyle bitecek olması da bu noktada hatırlanmalıdır. Yaşanan bu kriz çerçevesinde Rusya'nın en büyük petrol firması Rosneft'in Başkanı Igor Seçin ise, Washington'ın süratli bir biçimde Avrupa petrol pazarına giriş yaptığını ifade ederek, anlaşmanın var olduğu dönemde ABD'nin Hindistan piyasasına petrol dış satımının 10 kat, Avrupa piyasasına ise 6 kat arttığını ve bundan ötürü Moskova'nın petrolde piyasa payını muhafaza etmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Seçin, Washington'ın yaptırımları ve koronavirüs salgınından ötürü OPEC anlaşmasının anlamsızlaştığına işaret ederek, şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“OPEC ile OPEC dışı bazı ham petrol üreticisi ülkeler arasındaki iş birliği artık anlamını yitirdi. Siyasi ve tüketim pazarının durumuna ilişkin nedenler artık daha anlamlı.”* (Diplomatik Strateji, 2020). Seçin, firmanın her çeşit senaryoya hazırlıklı olduğunu da vurgulamıştır. Konunun uzmanlarına göre, Rosneft, petrol üretimini bir haftada takriben 300 bin varil/gün artırabilecektir (Diplomatik

Strateji, 2020). Nitekim bu kapsamda 30 Mart 2020 itibariyle petrol varil fiyatı, küresel koronavirüs salgınının sürdüğü bir ortamda ham petrole olan talepte çöküş yaşanmasıyla 2002 senesinden bu yana daha önce görülmemiş seviyelere inmiştir. Brent tipi ham petrol 30 Mart 2020 itibariyle bir aşamada Kasım 2002'den beridir en düşük fiyat olan 23,03 ABD dolarına kadar gerilemiş durumdadır. Bu durum hakkındaki bir analize göre, ham petrole yönelik talebin dibe vurmasında koronavirüsün yayılmasının engellenmesi için geliştirilen tedbirlerin artık ana unsur olduğuna dikkat çekilmiştir. Morgan Stanley analisti Devin McDermott, UEA'nın bir tahminine atıfla hazırladığı araştırma notunda ise şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Petrol fiyatları, artan kısıtlayıcı (koronavirüs salgınına karşı) önlemler ve bu önlemlerin küresel petrol istemini % 20 oranında geriletip potansiyel olarak yerküreyi, depolama kapasitesini doldurmaya zorlayabilecek duruma ayak uydurmada başarısız oldu.” (Kurban, 2020; Sputnik International, 2020).

Sonuç

Sonuç olarak, bu makalede analiz edilen Çin-Rusya enerji ilişkilerinin yapısı ve gelecek potansiyeli, bu iki ülkenin kurucu üyesi olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü'nün gelecekte çok önemli bir bölgesel/uluslararası aktör olma kapasitesine haiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun temel gerekçeleri ise; Rusya ile Çin arasında oluşan ve enerji ticaretinin sürükleyicisi olduğu ekonomik ilişkilerin dengeli ve her iki ülkenin de menfaatlerine uygun oluşu, Moskova ile Pekin arasında son yıllarda yapılan enerji anlaşmaları ve geliştirilen projelerin uzun vadeli olması, iki ülkenin Batı ülkeleriyle olan sorunları nedeniyle birbirleriyle olan stratejik ilişkilerine büyük önem vermeleri ve başka bir uluslararası kuruluşla küresel düzeyde etkili olma alternatiflerinin (her ne kadar Rusya'nın oluşturduğu Avrasya Ekonomik İşbirliği girişimi de var olsa da) olmamasıdır. Dolayısıyla, Çin ile Rusya'nın sürüklemesiyle, ŞİÖ, yakın bir gelecekte uluslararası siyasette daha da önemli ve etkili bir kuruluş haline gelebilir.

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı* (2019), “ŞİÖ'nün yeni Genel Sekreteri Vladimir Narov oldu”, Erişim Tarihi: 29.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sionun-yeni-genel-sekreteri-vladimir-narov-oldu/1353900>.
- Aydın, F. F. (2010), “Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, Ocak-Temmuz 2010, ss. 317-340.
- Başlamış, C. ve Deprem, O. (2018), *Vladimir Vladimiroviç Putin: Rusya'yı Ayağa Kaldıran Lider*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Çaşın, M. H. ve Derman, G. S. (2016), *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar*, Ankara: SRT Yayınları.
- Çaşın, M. H. ve Kısacık, S. (2018), *Avrupa Birliği Enerji Hukuku ve Güvenlik Algılamaları*, İstanbul: Çağlayan Kitap & Yayıncılık & Eğitim.

“Charter of the Shanghai Cooperation Organization” (2020), Erişim Tarihi: 28.04.2020, Erişim Adresi: <http://eng.secsco.org/load/203013/>.

Chossudovsky, M. (2017), “Historic Shift in Geopolitical Alignments: India and Pakistan Join Shanghai Cooperation Organization (SCO)”, *GlobalResearch*, Erişim Tarihi: 01.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.globalresearch.ca/historic-shift-in-geopolitical-alignments-india-and-pakistan-join-shanghai-cooperation-organization-sco/5601568>.

Clemente, J. (2019), “China Is The World’s Largest Oil & Gas Importer”, *Forbes*, Erişim Tarihi: 04.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.forbes.com/sites/judeclemente/2019/10/17/china-is-the-worlds-largest-oil--gas-importer/#393dd90e5441>.

Dal, E. P. (2017), “‘Kuşak ve Yol’ Projesi, Çin’in Vizyonu ve Türkiye”, *Anadolu Ajansı*, Erişim Tarihi: 28.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/-kusak-ve-yol-projesi-cin-in-yeni-vizyonu-ve-turkiye/960778>.

Diplomatik Strateji (2020), “Petrol Krizi: Rusya ve Suudi Arabistan”, Erişim Tarihi: 31.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.diplomatikstrateji.com/15313-2/>.

Dmitrieva, A., Griffin, R. ve Liang, C. (2019), “Russia starts gas deliveries to China via Power of Siberia”, *S&P Global Platts*, 02.12.2019, Erişim Tarihi: 23.10.2020, Erişim Adresi: <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/natural-gas/120219-russia-starts-gas-deliveries-to-china-via-power-of-siberia>.

Erkan, A. Ç. (2018), “Rusya Federasyonu’nun Enerji Güvenliği ve Karadeniz’in Önemi”, içinde *Karadeniz Jeopolitiği* (editörler: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Volkan Tatar ve Burak Şakir Şeker), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, ss. 503-522.

Finley, M. (2012), “The Oil Market to 2030—Implications for Investment and Policy”, *Economics of Energy & Environmental Policy*, Cilt 1, No: 1, Erişim Tarihi: 04.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/energy-outlook/the-oil-market-2030.pdf>, ss. 25-36.

Future Learn, “Shifting geopolitics of Asian energy”, Erişim Tarihi: 02.01.2020, Erişim Adresi: <https://www.futurelearn.com/courses/global-resource-politics/3/steps/308465>.

“Global China 2049 Initiative”, *ODI*, Erişim Tarihi: 28.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.odi.org/projects/china-2049-initiative>.

Grigas, A. (2017), *The New Geopolitics of Natural Gas*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Helvacıköylü, G. (2020), “Çin-İran İşbirliği Anlaşması: ‘Düşmanımın Düşmanı Dostumdur’”, *Uluslararası Politika Akademisi*, 13.08.2020, Erişim Tarihi: 23.10.2020, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2020/08/13/cin-iran-isbirligi-anlasmasi-dusmanimin-dusmani-dostumdur/>.

Henderson, J. (2011), “The Strategic Implications of Russia’s Eastern Oil Resources”, *The Oxford Institute for Energy Studies WPM 41*, Ocak 2011, Erişim Tarihi: 02.01.2020, Erişim Adresi: https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/04/WPM_41.pdf.

InfoSCO (2015), “SCO Energy Club: structure ready for international interaction, not Shanghai Six’s elite club”, Erişim Tarihi: 06.03.2020, Erişim Adresi: <http://infoshos.ru/en/?idn=13913>.

Intell4 (2019), “Sibirya’nın Gücü”, Erişim Tarihi: 05.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.intell4.com/sibiryanin-gucu-haber-183619>.

Kısacık, S. (2019), “21. Yüzyılda Avrasya Enerji Güvenliği Çerçevesinde Doğalgazın Yükselen Önemini Anlamlandırmak”, içinde *XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi: “Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Temel Gelişme ve Dinamikleri” (14-15 Ekim 2019 Bursa Uludağ Üniversitesi) Tam Metin Kitabı* (editörler: Tayyar Arı ve Muzaffer Ercan Yılmaz), ss. 457-487.

Kısacık, S. (2019), “21. Yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti’nin Karadeniz Bölgesi Stratejisinin Temel Sacayaklarını Anlamlandırmak”, içinde *Uluslararası Politikada Karadeniz* (editörler: Göktürk Tüysüzoğlu ve Selim Kurt), Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 259-299.

Kısacık, S. ve Denizelli, Ş. (2018), “21. Yüzyılda Karadeniz Jeopolitiği Bağlamında Jeostratejik Bir Yapılanma Olarak Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)”, içinde *Karadeniz Jeopolitiği* (editörler: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Volkan Tatar ve Burak Şakir Şeker), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, ss. 857-888.

Kurban, E. (2020), “COVID-19 İle Petrol Son 18 Yılın En Düşük Fiyatını Gördü”, *Enerji Portalı*, Erişim Tarihi: 31.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.enerjiportali.com/covid-19-ile-petrol-son-18-yilin-en-dusuk-fiyatini-gordu/>.

Kurt, S. (2019), “Karadeniz’in Değişen Jeopolitik Gündemi: Enerjinin Yükselişi”, içinde *Uluslararası Politikada Karadeniz* (editörler: Göktürk Tüysüzoğlu ve Selim Kurt), Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 157-192.

Meynkhard, A. (2020), “Priorities of Russian Energy Policy in Russian-Chinese Relations”, *International Journal of Energy Economics and Policy*, Cilt 10, Sayı: 1, ss. 65-71.

Mitrova, T. ve Yermakov, V. (2019), “Russian Energy Strategy – 2035: Struggling to Remain Relevant”, *French Institute of International Relations (IFRI)*, Russie.Nei.Reports, No: 28, Erişim Tarihi: 04.05.2020, Erişim Adresi: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/mitrova_yermakov_russias_energy_strategy_2019.pdf.

Örmeci, O. (2018), “Dr. Sina Kısacık’la Çin Halk Cumhuriyeti’nin Enerji Politikası Hakkında Mülakat”, *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 03.04.2020, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2018/01/04/dr-sina-kisacikla-cin-halk-cumhuriyetinin-enerji-politikasi-hakkinda-mulakat/>.

Örmeci, O. (2018), *Ejderin Ayak Sesleri: Dünya Siyasetinde Çin Halk Cumhuriyeti*, İstanbul: Cinius Yayınları.

Örmeci, O. ve Kısacık, S. (2018), *Rusya Siyaseti ve Rus Dış Politikası: Teorik Çerçeve-Tarihsel Arka Plan-Örnek Olaylar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özdemir, V. (2019), *Rusya’nın Kodları: Türkiye’de Rusya’yı Ararken, Rusya’da Türkiye’yi Bulmak*, İstanbul: Destek Yayınları.

Rousselot, H. (2011), “Le Club de l’énergie de l’ocs, un élément (moteur)... d’intégration régionale ?”, *Relations Internationales*, no: 145, ss. 117-132, Erişim Tarihi: 27.04.2020, Erişim Adresi: https://www.cairn.info/article.php?ID_ARTICLE=RI_145_0117#.

Slav, I. (2018), “New Pipeline Doubles Russian Oil Supply To China”, *Oil Price*, Erişim Tarihi: 02.01.2020, Erişim Adresi: <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/New-Pipeline-Doubles-Russian-Oil-Supply-To-China.html>.

Sputnik International (2020), “Brent Crude Drops to \$22 Per Barrel For 1st Time Since March 2002 - Trading Data”, Erişim Tarihi: 31.03.2020, Erişim Adresi: <https://sputniknews.com/business/202003301078763671-brent-crude-drops-to-22-per-barrel-for-1st-time-since-march-2002>.

Statista.com, “Value of Russian trade in goods (export, import and trade balance) with China from 2007 to 2019*”, Erişim Tarihi: 04.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.statista.com/statistics/1003171/russia-value-of-trade-in-goods-with-china/>.

The Russian Government (2016), “Russia’s Energy Strategy to 2035”, Erişim Tarihi: 04.05.2020, Erişim Adresi: <http://government.ru/en/all/25812/>.

The Shanghai Cooperation Organisation, Erişim Tarihi: 20.04.2020, Erişim Adresi: <http://eng.sectesco.org/>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)”, Erişim Tarihi: 27.04.2020, Erişim Adresi: <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>.

United Nations ESCAP (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, “Energy Security and Sustainable Development in Asia and the Pacific”, Erişim Tarihi: 02.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.unescap.org/sites/default/files/energy-security-ap.pdf>.

U.S. Energy Information Administration (2018), “China surpassed the United States as the world’s largest crude oil importer in 2017”, Erişim Tarihi: 03.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=34812>.

Weitz, R. (2018), “The SCO and NATO Compared”, *China US Focus*, Erişim Tarihi: 03.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.chinausfocus.com/peace-security/the-sco-and-nato-compared>.

Workman, D. (2020), “Crude Oil Imports by Country”, *World’s Top Exports*, Erişim Tarihi: 03.05.2020, Erişim Adresi: <http://www.worldstopexports.com/crude-oil-imports-by-country/>.

Workman, D. (2020), “Top 15 Crude Oil Suppliers to China”, *World’s Top Exports*, Erişim Tarihi: 03.05.2020, Erişim Adresi: <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/>.

World Bank (2019), “Gross domestic product 2018”, Erişim Tarihi: 02.05.2020, Erişim Adresi: <https://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>.

Yagova, O. (2019), “As Russia expands Pacific pipeline, a third of oil exports go East”, *Reuters*, Erişim Tarihi: 03.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/article/us-russia-oil-exports/as-russia-expands-pacific-pipeline-a-third-of-oil-exports-go-east-idUSKBN1XV1LB>.

Yergin, D. (2006), “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs*, Cilt 85, Sayı: 2, Mart-Nisan 2006, ss. 69-82.

Zhou, O., Xu, D., Vahn, G. P. ve Toh, A. (2020), “China’s favorite Russian ESPO crude falls victim to coronavirus scare”, *S&P Global Platts*, Erişim Tarihi: 31.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/020420-chinas-favorite-russian-espo-crude-falls-victim-to-coronavirus-scare>.